

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ**Ю. Оборотов**

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»

**УНІВЕРСАЛЬНА ІДЕЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ
СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ¹**

Система юриспруденції як правова сфера в цілому існує, використовуючи традиції двох видів: природні правові традиції та сконструйовані правові традиції. До першого виду правових традицій належить, наприклад, традиція прийняття законів парламентом, а до другого – традиція підготовки юристів.

Особливість вітчизняної підготовки юристів виражається в правовій традиції вивчення студентами навчального курсу, що забезпечує загальнотеоретичну юридичну підготовку. Можна стверджувати, що в Україні загальнотеоретична юридична підготовка є візитною картою формування професіоналізму в студентів юридичного профілю. При цьому з радянської правової спадщини в наш надстрімкий час «перекочувала» універсальна ідея зв'язку держави й права, яка залишається основоположною в навчальній літературі та виражається в навчальному курсі «Теорія держави і права» в різних навчальних закладах України.

Довготривала дискусія про необхідність зміни назви навчальної дисципліни «Теорія держави і права» сьогодні отримує своє вираження у використанні термінів «загальна теорія права», «теорія права і держави», «загальнотеоретична юриспруденція». Різнома-

нітність підходів до визначення назви навчального курсу пов'язана також зі зміною універсальних ідей, які закладаються в основу підготовки відповідних підручників у різних правових школах України. Так, універсальну ідею взаємозв'язку держави й права продовжує використовувати харківська школа права (О.В. Петришин), універсальну ідею прав людини використовує львівська школа права (П.М. Рабінович), універсальну ідею взаємодії права й держави – одеська школа права (Ю.М. Оборотов), універсальну ідею верховенства права – київська школа права (М.І. Козюбра).

Таким чином, у регіональних загальнотеоретичних школах права України використовуються різні універсальні ідеї під час підготовки підручників із загальнотеоретичної підготовки студентів. Саме таке розмаїття дає змогу з оптимізмом ставитись до перспективи розвитку фундаментальних основ юридичної освіти в Україні. У зв'язку із цим публікація підручника «Загальна теорія права» за редакцією М.І. Козюбри дійсно сприяє, як зазначено редактором видання, переосмисленню предметного поля загальнотеоретичного правознавства, звільненню його від зайвої політизації та ідеологіза-

¹ Рецензія на книгу: Загальна теорія права : [підручник] / за заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

ції. Варто зазначити також, що підручник виконаний за підтримки Координатора проектів Організації з безпеки і співробітництва в Європі в Україні.

Насамперед варто констатувати, що новий підручник не повторює ті видання, які в численних варіантах з'являлись останнім часом в Україні. Таким же приємним винятком на цьому тлі став підручник П.М. Рабіновича, де універсальна ідея прав людини дала змогу побудувати оригінальний варіант викладу навчального матеріалу з курсу.

Креативність підходу авторів підручника отримала своє вираження в структурній організації підручника, у якому виділено чотири частини: від поняття права, інституційної характеристики права й функціональної характеристики права до правових систем та їх об'єднань. Незважаючи на те, що формально розгорнута характеристика верховенства права ніби завершує виклад (йому прямо присвячені розділи 21 і 22), усі розділи підручника зцементовані цією універсальною ідеєю. При цьому можна також виділити нові теми, представлені в розділах підручника, до яких належать «Юридична мова. Юридична техніка нормотворчості» (розділ 12), «Теорія юридичної аргументації» (розділ 16), «Верховенство права» (розділ 21). Авторам вдалось і в інших темах під час викладу матеріалу знайти свою «родзинку» та в цілому забезпечити висунення прав людини в центр загальнотеоретичної юридичної підготовки. Тому заключна фраза цього підручника про олюднення права й держави цілком відповідає його спрямованості. Звісно, у подальшому під час використання підручника студентами та викладачами проявляться не лише його позитивні сторони, а й результати відступу від традиційних питань, які зазвичай включає загальнотеоретична юридична підготовка. Здається, уже сьогодні можна висловити сумніви щодо різкого скорочення в навчальному курсі проблематики державознавства. З огляду на побудову тексту

підручника зрозуміло, що автори сподіваються на те, що питання держави будуть відомі студентам-юристам із курсу політології. Однак, по-перше, у політології багато питань життєдіяльності держави не розглядаються, оскільки вважаються предметом юриспруденції; по-друге, юрист – це не лише правознавець, а й державознавець, тому обмеження юридичної підготовки загальною теорією права та нерозгляд більшості питань теорії держави створять додаткові труднощі для професійного забезпечення юристами державної діяльності та подальшого розвитку української державності.

З іншого боку, автори підручника справедливо говорять про закостенілість і відірваність від юридичної практики багатьох традиційних тем із теорії держави. Однак це не означає, що тематика теорії держави повинна виявитись за межами юридичної підготовки студентів. Навряд чи нерозгляд тем із теорії держави означатиме звільнення правової культури студентів із «полону етатизму» (с. 22).

Так само важко зрозуміти авторів підручника, які абсолютно не звернулись до теорії правосвідомості. Напевно, це можна пояснити тим, що традиційно філософія права претендує на сферу правосвідомості. Однак претензії філософії права на правосвідомість досить далекі від конкретних правових реалій, пов'язаних із такою значущою сферою правового буття, якою виступає правосвідомість. Особливе здивування такий підхід викликає також тому, що керівник авторського колективу професор М.І. Козюбра не лише захищав докторську дисертацію з теорії правосвідомості, а й вважається одним із вагомих фахівців у цій сфері.

Розглядаючи назву підручника як відображення авторської концепції, можна помітити, що термін «загальнотеоретична юриспруденція» керівником авторського колективу використовується шість разів у вступі та на двадцяти сторінках тексту, що дає підстави стверджувати, що більш коректне ви-

користання терміна «загальнотеоретична юриспруденція», ніж «загальна теорія права», який був використаний під час обґрунтування переходу до нового бачення навчального курсу «Теорія держави і права».

Можна припустити, що в подальшій роботі над підручником автори не тільки розглянуть інституційні та функціональні характеристики права, а й звернуться до організаційної та суб'єктної характеристик права, що дасть змогу подати розгорнуту характеристику правового життя в аспекті взаємозв'язку з різними державними й недержавними структурами, а також визначитись із правовими вимірами людини крізь призму їх включення в правові форми буття.

З огляду на посилення значення теорії цінностей у юриспруденції можна дорікнути авторам підручника в їх

прагненні уникнути розгляду аксіологічних характеристик права й держави. Загалом спроби представити виклад крізь призму верховенства права мало узгоджуються з ідеями чистоти правової сфери та винесення за межі юриспруденції ідей гуманізму, справедливості, толерантності.

Наостанок, звісно ж, варто зазначити, що підручник «Загальна теорія права» за редакцією М.І. Козюбри є гідним внеском у розвиток традиції загальнотеоретичної підготовки юристів та поряд з іншими підходами до підготовки сучасних підручників означає просування системи юридичної освіти до нових горизонтів, що відображає найважливіші ідеї сучасного правового розвитку. Можна привітати авторський колектив з успішною реалізацією ідеї верховенства права для розвитку освітнього процесу серед студентів-юристів.

